

نقش آموزش و یادگیری در ارتقا تاب‌آوری اجتماعی شهروندان (نمونه مورد مطالعه: محله مجد شهر مشهد)

دانشیار شهرسازی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، ایران.

تکنم حنایی*

دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری، واحد مشهد،
دانشگاه آزاد اسلامی، ایران.

فاطمه غلامی

چکیده

در سال‌های اخیر به مبحث تاب‌آوری اجتماعی توجه ویژه‌ای شده است. تاب‌آوری اجتماعی به‌عنوان توانایی گروه‌ها یا جوامع برای مقابله با فشارها و آشفتگی‌های بیرونی در مواجهه با تغییرات تحولات سیاسی و محیطی مطرح می‌شود. از این رو آموزش و یادگیری می‌توانند نقش مؤثری در ارتقا تاب‌آوری اجتماعی برقرار کنند. مبحث آموزش و یادگیری اولین اصل افزایش توانایی و ورود فرد به اجتماع محسوب می‌شود. در این راستا، ۳ متغیر اصلی و ۱۵ متغیر وابسته بررسی شد. پژوهش حاضر از نوع توصیفی-تحلیلی بوده و روش گردآوری اطلاعات پیمایشی و پرسش‌نامه بوده است. با استفاده از روش‌های آماری همچون تحلیل عاملی و همبستگی با آزمون اسپیرمن و آزمون تی استفاده شد. جامعه آماری ش بر اساس فرمول کوکران تعداد ۳۱۷ نفر برآورد گردید. سنجش پایایی پرسشنامه از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد و مقدار آن ۰/۸۳۴ بود که نشان از پایایی پرسشنامه مطلوب است. همچنین مقدار تأثیر یادگیری بر تاب‌آوری نشان‌دهنده رابطه همسو و مستقیم تاب‌آوری و یادگیری را نشان می‌دهد؛ بنابراین بالاتر رفتن سطح آموزش و یادگیری باعث افزایش تاب‌آوری می‌شود. نتایج حکایت از آن دارد که در محله مجد با توجه به میزان تردد زیاد و حضور بازارهای متعدد و همچنین کمبود فضای سبز و فرسودگی بافت این محله مستعد ناهنجاری‌های اجتماعی و کاهش سطح تاب‌آوری اجتماعی است. از آنجایی که طبق نتایج بدست آمده یادگیری و آموزش نقش به‌سزایی در تاب‌آوری اجتماعی دارند و افزایش یادگیری باعث بالاتر رفتن تاب‌آوری می‌شود. بنابراین ایجاد راهکارها و طراحی‌های شهری در جهت افزایش آگاهی و آموزش به شهروندان ضروری است.

واژه‌های کلیدی: آموزش، یادگیری، تاب‌آوری اجتماعی، محله مجد.

مقدمه و بیان مسئله

مبختی که طی دهه اخیر مورد توجه محققین در حوزه‌های مختلف بوده و مطالعات روز افزودنی بر روی آن انجام شده، مبحث تاب آوری است. تاب آوری در یک جامعه در برابر بحران‌ها، فشارها و حوادث ناگهانی، به میزان تاب آوری اجتماعی آن جامعه بستگی دارد، بنابراین تاب آوری به عنوان راهی جهت تقویت جوامع با استفاده از ظرفیت آن‌ها است (Karrholm et al, 2014: 121). به همین جهت یک جامعه تاب آور در بعد اجتماعی نیازمند شهروندانی آگاه و هوشمند است که این آگاهی صرفاً با آموزش و یادگیری به دست خواهد آمد. ایده جامعه یادگیرنده از اواخر دهه ۱۹۶۰ به عنوان یک مفهوم مورد بحث قرار گرفت و در سال ۱۹۷۲، این مفهوم در گزارش کمیسیون بین‌المللی توسعه آموزش و پرورش، به ریاست ادگار فائوره مطرح شد.

در این گزارش آمده است که آموزش نباید تنها برای یک گروه سنی قابل اجرا باشد بلکه باید کل جامعه و تمام عمر فرد را در برگیرد همچنین یادگیری در مورد تغییر ایجاد یک مهارت جدید، درک یک قانون علمی یا تغییر نگرش است. این تغییر نه تنها اتفاقی و طبیعی است که ظاهر ما را تغییر می‌دهد و نسبتاً دائمی است (Jin Yang & Rika Yorozu, 2015: 2). امروزه در صورت عدم توجه به یادگیری و آموزش صحیح و حضور افراد بدون آموزش‌های لازم برای حضور در جامعه و ضعف در تاب آوری اجتماعی، افراد به سمت وسوی روابط ناسالم، بزهکاری و خشونت، کشیده خواهند شد، لذا از همین رو توجه به کیفیت یادگیری و آموزش و همچنین تقویت توانایی شهروندان در ابعاد مختلف در واقع زمینه‌ساز مشارکت آن‌ها در مراحل گوناگون بحران خواهد بود که خود عامل مهمی در جهت کاهش تأثیرات مخرب بحران و افزایش تاب آوری جامعه است (عباداله زاده ملکی و خانلو، ۱۳۹۸: ۸).

آموزش و یادگیری در تاب آوری اجتماعی نقش به سزا و مؤثری دارد به طوری که هرچه سطح آموزش و یادگیری در یک شهر، منطقه، محله بیشتر باشد میزان تاب آوری اجتماعی آن محله بیشتر است. افزایش تنش‌ها و بحران‌ها خصوصاً در حوزه اقتصادی که

طی سال‌های اخیر بر مردم تحمیل شده و معیشت و زندگی اجتماعی آنان را تحت تأثیر خود قرار داده در بالا رفتن میزان خشم و بزهکاری در سطح جامعه تأثیرگذار بوده است. شهر مشهد نیز از این قاعده مستثنی نیست. محله مجد به دلیل موقعیت مکانی و حضور بازارهای متعدد در اطراف آن و بعضاً تردد بسیاری که در این محله صورت می‌گیرد یکی از نقاط پرخطر به لحاظ آسیب‌های اجتماعی محسوب می‌شود. حال این سؤال مطرح است که آیا آموزش و یادگیری می‌تواند تأثیر مثبت در جهت افزایش تاب‌آوری ایجاد کند و بر کاهش جرم خیزی و مشکلات اجتماعی تأثیرگذار باشد؟

بنابراین می‌توان گفت هدف از مطالعه حاضر، نقش آموزش و یادگیری در تاب‌آوری اجتماعی است. همچنین می‌توان به این سؤال نیز پاسخ داد که چگونه می‌توان به شناسایی متغیرهای یادگیری و آموزش در ارتقا تاب‌آوری اجتماعی پرداخت؟ پژوهش پیش رو از نظر ماهیت از نوع پژوهش‌های کاربردی است. در چنین مطالعاتی هدف جمع‌آوری معیارها برای یافتن دانشی عمیق از موضوع است. برای این منظور از روش‌های کمی و کیفی برای دستیابی به روشی مناسب جهت دستیابی به هدف پژوهش است. در ساختار این مطالعه مبانی نظری تحقیق از منابع کتابخانه‌ای، اسناد، مجلات و مقالات احصاء و در شناسایی نقش آموزش و یادگیری در تاب‌آوری اجتماعی از تحلیل اسنادی و محتوایی بهره گرفته شده است سپس با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی و اسپیرمن به تحلیل پژوهش پرداخته می‌شود.

پیشینه پژوهش

باوجود بررسی‌های مکرر در کتابخانه‌ها و فصلنامه‌های مقالات علمی - پژوهشی در ایران، کتاب یا مقاله‌ای با عنوان نقش آموزش و یادگیری در تاب‌آوری اجتماعی منتشر نشده است. اما تحقیق در حوزه ادبیات تاب‌آوری اجتماعی در سایر مراکز علمی مورد استقبال زیادی قرار گرفته و کتب و مقالات متعددی در این حوزه منتشر شده است که در ادامه به برخی از آن‌ها که برای شکل‌گیری این تحقیق مؤثر بوده‌اند اشاره می‌گردد:

جدول ۱- پیشینه پژوهش

ردیف	نظریه پرداز	سال	عنوان	دیدگاه نظری
۱	عزت الله سام آرام، سمانه منصوری	۱۳۹۶	تبیین و بررسی مفهوم تاب‌آوری اجتماعی و ارزیابی تحلیلی شاخص‌های اندازه‌گیری آن	مهم‌ترین شاخص‌های اندازه‌گیری تاب‌آوری اجتماعی شامل آموزش و یادگیری، توانمندی مواجهه با خطر، ارتقای قدرت سازماندهی و افزایش توان سازگاری هستند.
۲	اسلامی و ابراهیمی دهکردی	۱۳۹۷	سنجش میزان تاب‌آوری اجتماعی در محلات غیررسمی	هدف شناسایی مؤلفه‌های مؤثر در ارتقای اجتماعی تاب‌آوری و تعیین میزان اثرگذاری هرکدام از این معیارها بر تاب‌آوری اجتماعی به‌عنوان یک سکونتگاه خودانگیخته می‌باشد. نتایج نشان می‌دهد که مؤلفه سرمایه اجتماعی مهم‌ترین معیار در تاب‌آوری اجتماعی می‌باشد.
۳	زهرا سروری و همکاران	۱۳۹۸	شناسایی، طبقه‌بندی و اولویت‌بندی معیارها و شاخص‌های تاب‌آوری اجتماعی در کشور	تاب‌آوری اجتماعی دارای ابعاد مختلف و متنوعی است که در این مطالعه این ابعاد در قالب هفت گروه معیار اصلی مورد بررسی قرار گرفته است.
۶	عاطفه ارادیان و همکاران	۱۳۹۸	تأثیر تحصیلات دانشگاهی بر تاب‌آوری اجتماعی زنان برای توسعه شرکت‌های کوچک و متوسط	بر اساس یافته‌های پژوهش، تصمیم‌گیران و سیاست‌های مناسب مدیران دانشگاه به آموزش هر چه بیشتر و بهتر دانشگاه در ارتقای تاب‌آوری اجتماعی دانشجویان کمک می‌کند.
۴	علی حسینی و همکاران	۱۳۹۹	تحلیل تاب‌آوری اجتماعی بر اساس شاخص‌های سرمایه اجتماعی در شهر تهران	هدف این پژوهش تحلیل تاب‌آوری اجتماعی از منظر سرمایه اجتماعی به‌عنوان مهم‌ترین رکن این نوع از تاب‌آوری در مناطق یک، شش و نوزده شهر تهران است. همچنین مقایسه کلی مناطق گویای آن است که منطقه نوزده شهر تهران وضعیت ضعیف‌تری را در خصوص تاب‌آوری اجتماعی نشان می‌دهد.
۵	مارک پلینگ و همکاران ^۱	۲۰۱۵	Social Learning and Resilience Building in the emBRACE framework	این گزارش به بررسی این موضوع می‌پردازد که چگونه می‌توان با استفاده از شیوه‌های یادگیری اجتماعی، با چالش‌های جوامعی که در معرض خطرات زیست‌محیطی قرار دارند، مقابله کرد.

1. Mark Pelling, Justin Sharpe, Lucy Pearson, Thomas Abeling, (2015).

ردیف	نظریه پرداز	سال	عنوان	دیدگاه نظری
۷	کری ازل راینهار ^۱	۲۰۲۰	A Whole-School Approach to Developing Resilience: Resources and Suggestions for New Zealand Schools	این مقاله با درک این موضوع که مدارس می‌توانند در توسعه تاب‌آوری کمک کنند، کار بر روی درک این موضوع که مدارس می‌توانند و باید به یادگیرندگان برای توسعه انعطاف‌پذیری کمک کنند، نتیجه حاصل از این تحقیق مدرسه برای یادگیری نقش مهم و کلی را برای دانش آموزان دارد.

مأخذ: (نگارندگان، ۱۴۰۰)

مقالات مرتبط با موضوع پژوهش حاضر به صورت تک‌بعدی به تاب‌آوری اجتماعی و یا آموزش و یادگیری و بیان متغیرها پرداخته است و تاکنون مسئله تأثیرگذاری این دو موضوع بر یکدیگر بررسی نشده است حال آنکه آموزش نقش به سزا و تأثیرگذاری بر تاب‌آوری اجتماعی داشته و یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های این مبحث محسوب می‌شود بنابراین می‌توان ادعان داشت که مقاله پیش رو به جهت تلفیق تاب‌آوری و آموزش و تأثیر این دو بر یکدیگر و بر جامعه نگاهی نو در این حوزه است.

چارچوب نظری پژوهش

تاب‌آوری اجتماعی

یک اجتماع تاب‌آور قادر به پاسخگویی به تغییرات یا استرس‌ها به شیوه‌های مثبت است. رویکرد تاب‌آوری اجتماعی روشی برای درک سیستم‌های پویایی است که با تعاملات بین مردم و محیط‌زیست در ارتباط هستند (محمدرضا امیری فهلیانی، ۲۰۹:۱۳۹۹). ادگر می‌گوید جوامعی که در آن‌ها با تنوع منابع مواجهیم به دلیل انعطاف‌پذیری بالاتر، تاب‌آورترند. او مهاجرت و استرس جابجایی قابل توجه جمعیت را اغلب نشانه‌ای از شکست تاب‌آوری اجتماعی می‌داند چراکه مهاجرت اغلب بر زیرساخت‌های اجتماعی هر جامعه اثر منفی می‌گذارد.

1. Kerry Earl Rinehar(2020).

از سایر عناصر مؤثر بر تاب‌آوری اجتماعی، بر طبق برداشت از نظریات ادگر، همکاری و مشارکت شهروندان، همبستگی اجتماعی، داشتن هویت واحد، حس تعلق، وجود امنیت و فراگیری اجتماعی را می‌توان استخراج نمود. کاتر اظهار می‌کند تاب‌آوری اجتماعی می‌تواند از طریق ثروت، بیمه، دسترسی به منابع مالی، شبکه‌های اجتماعی، مشارکت اجتماعی و درک خطر از سوی جامعه افزایش یابد (پرتوی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۰۲). بررسی مفاهیم تاب‌آوری شهری نشان می‌دهد که تاب‌آوری مفهوم چند رشته‌ای است که ابعاد اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، زیست‌محیطی، زیرساختی‌های کالبدی و فضایی را در برمی‌گیرد (میرزایی، ۱۳۹۳: ۱۰). ابعاد اجتماعی تاب‌آوری مربوط به تمام جنبه‌های اجتماعی یک جامعه مانند ارتباطات، دانش، احساس جامعه، ارزش‌های مشترک و غیره است؛ هر ابعاد را می‌توان به‌عنوان یک شبکه از مهارت‌های تطبیقی دید که انعطاف‌پذیری جامعه را مشخص می‌کند (Carone et al, 2018: 166).

برخی از محققان تعاریفی و مفاهیمی را برای تاب‌آوری اجتماعی مطرح کردند. بولدن و گال بحث می‌کند که تاب‌آوری اجتماعی، وجود توسعه و تعامل منابع اجتماعی توسط اعضای جامعه برای رشد در محیطی است که با تغییر، عدم اطمینان، قابل پیش‌بینی بودن و غافلگیر شدن مشخص می‌شود. کیچ و ساکداپولراک تاب‌آوری اجتماعی را توان یک اجتماع برای برگشت به تعادل یا پاسخ مثبت به بحران‌هاست قلمداد می‌کنند. کارال رادلوف مدل مفهومی تاب‌آوری اجتماعی در چهار بعد شامل مردم: رفتارها، نگرش‌ها، تحصیل، همکاری و غیره؛ سازمان‌ها: محتوا و ماهیت و سطح همکاری درون سازمان‌ها؛ منابع: منبع محلی و سطحی از منابع بیرونی؛ و فرآیند جامعه: ماهیت و حدود برنامه‌ریزی اقتصادی جامعه و مشارکت مطرح می‌شود (پیران و همکاران، ۱۳۹۶: ۹۰).

دلایلی در این دیدگاه عنوان می‌کنند که تاب‌آوری اجتماعی توانایی جوامع برای خودسازماندهی، تعدیل تنش و افزایش ظرفیت خود برای یادگیری و انطباق است. که یک شهر زمانی دارای تاب‌آوری اجتماعی است، که ابتدا توانایی مقابله با تغییرات و حفظ

کیفیت محیط را داشته و در صورت دیدن صدمه، توانایی بازگشت سریع به حالت قبل از وقوع بحران و رسیدن به حالت تعادل را داشته باشد (معرّب و همکاران، ۱۳۹۷: ۳۰). این بعد با تأکید بر تحقق پایداری اجتماعی در برابر سوانح، از یک سو بر شکل‌گیری و حفظ گروه‌های اجتماعی و جوامع محلی و از سوی دیگر، در فرآیند افزایش مشارکت ساکنین در امر بازسازی و شکل‌گیری پیوندهای اجتماعی کمک می‌کند و امر باز توانی و بازسازی جامعه محلی با حفظ نهادهای اجتماعی موجود را در زمان سانحه و نیز در یک جامعه محلی بعد از سانحه تسهیل می‌کند (روستا و همکاران، ۱۳۹۷: ۴).

ممکن است در یک اجتماع آسیب‌پذیری بالا باشد، با این حال به دلیل وجود شبکه‌های اجتماعی و ارتباطات این شبکه تاب‌آوری بالایی را نیز شاهد باشیم (Shaw et al, 2014: 194). بنابراین یکی از جنبه‌های مهم تاب‌آوری اجتماعی موضوع سرمایه اجتماعی است از طرف دیگر حتی اگر شهروندان آگاهی نداشته باشند، رهبران سیاسی محلی باید اقدامات مطلوبی را برای منافع جوامع محلی در ارتباط با تاب‌آوری انجام دهند سرمایه اجتماعی در مفهوم اولیه خود اراده نیک، یاری، همدلی و روابط اجتماعی در بین افراد و خانواده‌هایی که یک واحد اجتماعی را تشکیل می‌دهند، توصیف می‌شود (Straub et al, 2020: 34).

مایانگا در یک چارچوب روش‌شناسی مدلی سرمایه محور در تاب‌آوری شامل سرمایه اجتماعی، اقتصادی، کالبدی، انسانی و طبیعی را پیشنهاد می‌دهد. در تاب‌آوری اجتماعی مبتنی بر سرمایه اجتماعی بر شاخص‌هایی همچون ساختارها، اعتماد، هنجارها و شبکه‌های که هماهنگی و همکاری و دسترسی به منابع را تسهیل می‌کند و کنش‌ها را موجب می‌شود، تأکید می‌کند (Putnam, 2000: 267). با توجه به نظریه بوردیوان اعتماد به دلیل داشتن قدرت زیاد در تحقق تغییر، جزء لاینفک سرمایه اجتماعی است (Maye Banburya & McNally, 2019: 458).

از نظر بوردیو، سرمایه اجتماعی مجموع منابع واقعی یا بالقوه است که با مالکیت شبکه‌ای بادوام و شناخت متقابل از روابط کم‌وبیش نهادینه شده یا به عبارتی دیگر عضویت

در یک گروه که هر یک اعضای آن پشتوانه سرمایه جمعی را فراهم می‌کند مرتبط است. همچنین مشارکت اجتماعی باعث تقویت تاب‌آوری اجتماعی می‌شود و می‌بایست منافع جمعی را به روشی منصفانه و عادلانه که موجب شفافیت و مشارکت گسترده شود، ترویج دهند (Tippens, 2019: 50). در مدل‌های تاب‌آوری اجتماعی مبتنی بر سرمایه اجتماعی بر جنبه‌های عمومی همچون اعتماد اجتماعی، هنجارها و شبکه‌ها اجتماعی، حس تعلق و دل‌بستگی به مکان، ارزش‌های و وحدت اجتماعی، مشارکت شهروندان، آموزش و یادگیری تأکید می‌شود.

به‌طور کلی بحث تاب‌آوری اجتماعی در رابطه با سرمایه اجتماعی در قالب متغیرهایی همچون توانایی و مهارت، همبستگی اجتماعی، میزان روابط اجتماعی و ارتباطات افراد با یکدیگر، عمل جمعی و همکاری گروه‌ها مانند اینکه احساس دوست و اعتماد به همسایگان، اعتماد به نهادی، حس تعلق به مکان، آگاهی، ارزش‌ها و باورها و غیره ارزیابی می‌شود (Saja et al, 2019: 35).

در این زمینه باید خاطرنشان کرد که تاب‌آوری اجتماعی قدرت ظرفیت یادگیری مردم را، (یادگیری از تجربیاتشان) و ترکیب آگاهانه این یادگیری‌ها با تعاملاتشان با محیط فیزیکی و اجتماعی‌شان را به رسمیت می‌شناسد. تاب‌آوری اجتماعی به‌وسیله گروه‌های اجتماعی و افراد با زندگی‌های گوناگون قومیتی حمایت می‌شود و اساساً بنیان یک جامعه مدنی خوب در سطوح کلان و میانی را می‌سازد.

یادگیری

طی قرن گذشته، یادگیری در قلمرو نظریه‌های تربیتی و روان‌شناسی مطالعه شده است و همه این نظریه‌ها، یادگیری را پدیده‌ای می‌بینند که موجب توسعه فردی می‌شود (یوسفی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۰۹). در دسترس بودن، بزرگی و کیفیت یادگیری اجتماعی یک بازتاب مستقیم از نحوه پیشرفت یک جامعه یادگیرنده است. از آنجایی که یادگیری اجتماعی عمدتاً یک عمل شخصی و متکی به نفس است، انگیزه شهروندان برای یادگیری

باید بر اساس تمایل به رشد افراد باشد چون معمولاً هیچ پاداش فوری و ملموسی برای یادگیری وجود ندارد (Jin Yang & Rika Yorozu, 2015: 2).

در یک جامعه، مردم می‌توانند فعالیت‌های اجتماعی چندگانه مانند کار، یادگیری، فرهنگ، ارتباطات اجتماعی، سرگرمی، ورزش، استراحت و مسافرت را انجام دهند، بنابراین مکان‌های عمومی بخش مهمی از محیط‌های یادگیری برای شهروندان است که منعکس‌کننده شرایط مادی اجتماعی و تمدن روح یک کشور یا یک ملت است (Zhuang, 2017: 2). به همین جهت افراد در محیط یادگیری اجتماعی می‌توانند دانش، مهارت‌ها، اعتماد و صلاحیت افراد خود را برای یادگیری طولانی‌مدت و نیز خدمات ثابت به جامعه توسعه دهند.

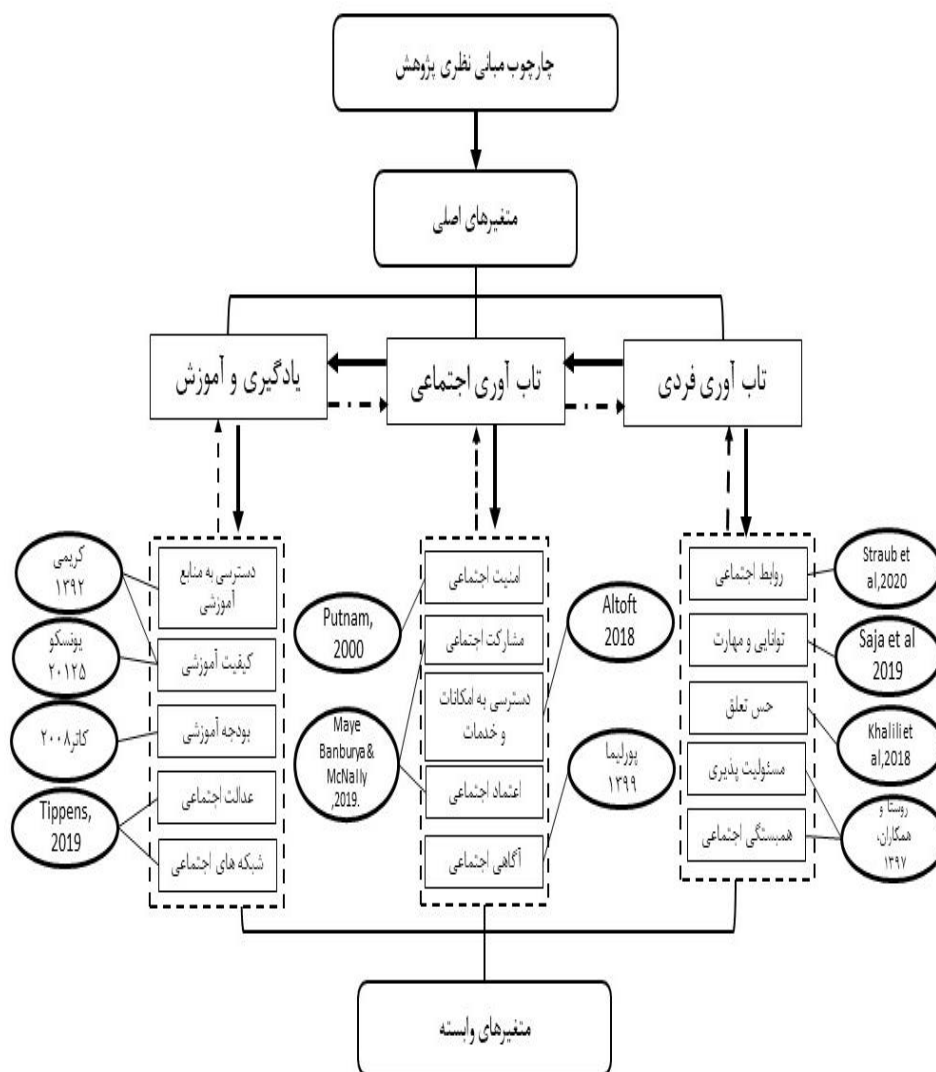
سازمان جهانی یونسکو، در جهت بالا بردن آگاهی شهروندان و افزایش آموزش و یادگیری، دستورالعمل‌هایی برای ایجاد شهرهای یادگیرنده در شبکه جهانی آموزش در دسترس قرار داده است که زمینه‌های اصلی اقدام، باید متناسب با آن‌ها باشد و همچنین تأکید شده است که این یادگیری برای همه قابل دسترس باشد. پس از بررسی و مطالعه تعاریف و مفاهیم یادگیری و آموزش، مؤلفه‌های موردنیاز از میان پژوهش‌های بسیاری از محققین و توجه ویژه به دستورالعمل‌های سازمان جهانی یونسکو مبنی بر ایجاد شهرهای یادگیرنده، در جدول شماره ۲ جمع‌آوری گردید.

جدول ۲- مؤلفه‌های یادگیری و آموزش با توجه به تعاریف مختلف

نظریه پرداز	سال	مؤلفه‌های یادگیری و آموزش
کریمی و همکاران	۱۳۹۲	میزان نفوذپذیری، مشارکت، دسترسی به امکانات آموزشی، میزان مسئولیت‌پذیری
صبوری، خسروشاهی	۱۳۸۹	مشارکت مردمی، بودجه مالی، عدالت اجتماعی، رضایت‌مندی مدیریت شهری، ایجاد انگیزه در شهروندان، آموزش، کیفیت آموزش، مهارت، تفاوت فرهنگی و قومیتی
سازمان جهانی یونسکو	۲۰۱۵	دسترسی به امکانات رفاهی، دسترسی به امکانات آموزشی، میزان درآمد و منابع مالی، نشاط اجتماعی، توان مدیریت شهری، عدالت اجتماعی، بودجه آموزشی

مأخذ: (نگارندگان، ۱۴۰۰)

در این بخش از پژوهش پس از بررسی دیدگاه‌های نظریه پردازان در خصوص یادگیری و آموزش و تاب آوری اجتماعی به شناسایی مؤلفه‌ها و شاخص‌های مرتبط با پژوهش در شکل ۱ پرداخته شد.

شکل ۱- چارچوب مبانی نظری پژوهش - مأخذ: (نگارندگان، ۱۴۰۰)

فرضیات پژوهش به شرح زیر است:

به نظر می‌رسد میان مؤلفه‌های تاب‌آوری اجتماعی و آموزش و یادگیری ارتباط معناداری وجود دارد.

به نظر می‌رسد که مؤلفه آموزش بیشترین تأثیر را در بین مؤلفه‌های تاب‌آوری اجتماعی دارد.

روش پژوهش

تحقیق حاضر از نوع توصیفی-تحلیلی و دارای جنبه کاربردی است. روش گردآوری اطلاعات اسنادی و پیمایشی بوده است. شاخص‌ها و متغیرها بکار گرفته شده در این تحقیق از مرور ادبیات و مبانی نظری تحقیق در بخش تاب‌آوری اجتماعی و یادگیری و آموزش استخراج شد. جامعه آماری شهروندان محله مجد مشهد شهر مشهد هستند. علت انتخاب این محله اولویت قرار گرفتن کاربری‌های تجاری مقیاس شهر این محدوده سبب خروج اجباری جمعیت در این محله شده است. همچنین نقش ارتباطی خیابان‌های این محدوده از دلایل کاهش امنیت محله مجد است. همچنین کمبود خدمات رفاهی-اجتماعی و فقدان عرصه‌های همگانی تجهیز شده از نظر کیفیت شهری در کاهش تاب‌آوری اجتماعی این محله تأثیرگذار هستند؛ اما در کنار این ضعف، کیفیت آموزشی و یادگیری در این محدوده با قدرت ظاهر شده است؛ بنابراین همین تفاوت بین تاب‌آوری اجتماعی و یادگیری در این محله قابل بحث است.

حجم نمونه ۳۱۷ نفر برآورد گردید که پرسشنامه‌ها به تناسب جمعیت محله مجد در سال ۱۳۹۵ برابر با ۱۸۱۱ توزیع گردید. شیوه نمونه‌گیری تصادفی بود. قابلیت اعتبار پرسشنامه از طریق روایی محتوایی انجام گرفت. و برای سنجش پایایی پرسشنامه از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده و مقدار آن ۰/۸۳۴ بود که نشان می‌دهد پایایی پرسشنامه مطلوب است. با استفاده پایایی هر کدام از متغیرها نیز به صورت جداگانه، از طیف لیکرت ۵ سطحی استفاده شد. اطلاعات با پرسشنامه به دست آمده و بعد از گردآوری با نرم‌افزار spss

از آمار توصیفی، تحلیل عاملی و همبستگی با استفاده از آزمون کلموگروف - اسمیرنوف، آزمون اسپیرمن و آزمون تی استفاده شد، تا اهداف موردنظر این پژوهش محققین حاصل شود.

تحلیل عاملی برای تعیین مهم‌ترین متغیرها انتخاب شد. تحلیل عاملی رویکرد آماری است که می‌تواند برای تحلیل و ساده‌سازی روابط میان تعداد زیادی متغیرها، در این تحقیق و در قالب پرسشنامه از پرسش‌شوندگان درخواست شد تا در خصوص وضعیت متغیرهای تاب‌آوری اجتماعی نظرات خود را ابراز کنند. برای توضیح این متغیرها از نظر ابعاد (عوامل) مشترک آن‌ها استفاده می‌شود. این اثرگذاری در همبستگی همیشه عددی بین +۱ تا ۱- است. ضریب همبستگی بین ۰ تا ۱ به معنی داشتن همبستگی مثبت است و هرچه این ضریب به ۱ نزدیک‌تر باشد همبستگی قوی‌تر است و برعکس. از آزمون‌های تی و فریدمن برای گروه‌بندی تحلیل بهتر متغیرها و مقایسه مناطق منتخب استفاده شد. و همچنین طبق جدول زیر با استفاده از آزمون کلموگروف - اسمیرنوف توزیع نرمال، یکنواخت را تعیین نمود.

جدول ۳- بررسی پایایی متغیرها

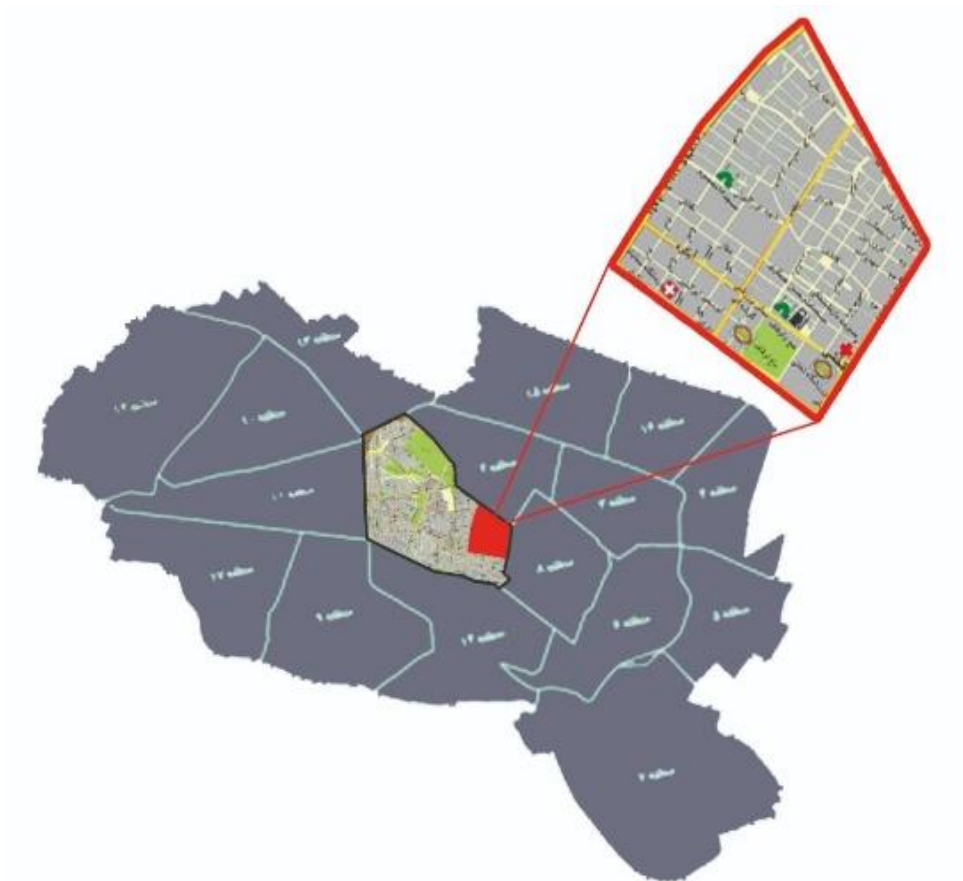
نوع متغیر	متغیر / مؤلفه	تعداد گویه‌ها	پایایی		کفایت حجم نمونه - تحلیل عاملی	
			آلفای کرونباخ	K-S	درجه آزادی	سطح معناداری
متغیرهای اصلی	تاب‌آوری اجتماعی	۱۰	۰/۸۰۸	۰/۰۹۸	۹	۰/۰۰۰
	- فردی	۱۰	۰/۷۰۸	۰/۱۲۲	۴	۰/۰۰۰
	- آموزش و یادگیری	۱۰	۰/۸۰۰	۰/۰۵۲		۰/۰۳۸

مأخذ: (نگارندگان، ۱۴۰۰)

بر اساس نتایج جدول بالا مجموع ضریب آلفا ۰/۸۳۴ بود که نشان‌دهنده مطلوبیت پرسشنامه بر اساس پایایی است و مقدار آزمون K-S برای متغیرهای تاب‌آوری اجتماعی

برابر با ۰/۰۹۸ و برای متغیر تاب‌آوری فردی ۰/۱۲۲ و برای آموزش و یادگیری برابر ۰/۰۵۲ و در سطح خطای ۰/۰۵ تعداد ۱۰ گویه در متغیر اجتماعی ۴۰.۶۸ درصد از واریانس مرتبط با متغیر موردنظر را تبیین می‌کند. همچنین در متغیر فردی ۳۴.۳۰ درصد و در متغیر آموزش ۵۵.۹۴ درصد تبیین می‌شود. در این بخش نتایج مربوط به سؤالات با استفاده از آمار توصیفی و آمار استنباطی متغیرهای پژوهش ارائه گردیده است. در این پژوهش به ارزیابی نقش آموزش و یادگیری در ارتقا مؤلفه‌های تاب‌آوری اجتماعی پرداخته شده است.

محدوده مجد در محله عامل واقع در بخشی از ناحیه ۳ منطقه ۱ و ناحیه ۱ منطقه ۲، حوزه میانی غربی شهر مشهد است. این محدوده با مساحتی بالغ بر ۴۸ هکتار در ۳ کیلومتری غرب حرم مطهر امام رضا (ع) واقع و در شکل ۳ نشان داده شده است. تعداد ساکنان در محدوده مجد بر اساس آمار سال ۱۳۹۵ بالغ بر ۸۸۵۱ نفر جمعیت است. (اطلاعات جمعیتی بافت فرسوده شهر مشهد بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵). این محدوده به دلیل در اولویت قرار گرفتن کاربری‌های تجاری مقیاس شهر با خروج اجباری جمعیت همراه بوده است همچنین نقش ارتباطی خیابان‌های این محدوده از دلایل کاهش امنیت محله مجد است. همچنین کمبود خدمات رفاهی- اجتماعی و فقدان عرصه‌های همگانی تجهیز شده از نظر کیفیت شهری در کاهش تاب‌آوری اجتماعی این محله تأثیرگذار هستند؛ اما در کنار این ضعف، کیفیت آموزشی و یادگیری در این محدوده با قدرت ظاهر شده است؛ بنابراین همین تفاوت بین تاب‌آوری اجتماعی و یادگیری در این محله از دلایل انتخاب مجد به عنوان نمونه موردی پژوهش است در همین راستا اولویت‌بندی مؤلفه‌های هر دو متغیر شایان توجه است.

شکل ۳- معرفی محدوده مورد مطالعه در شهر مشهد- مأخذ: (نگارندگان، ۱۴۰۰)

برای شناخت بیشتر محدوده و بررسی وضعیت محله مجد نقشه‌های زیر تهیه گردیده

است.

جدول ۴- بررسی وضع موجود شاخص‌های تاب‌آوری و آموزش و یادگیری در محله مجد

توضیحات	نقشه	عنوان
<p>وجود راسته‌های تجاری فعال در محدوده و همچنین نشانه‌های عملکردی و عناصر شاخص و هتل‌ها در محله سبب افزایش امنیت در این محدوده شده است و همچنین وجود مساجد در بافت افزایش مشارکت را در پی داشته است. از طرفی کمبود فضاهای باز و سبز در درون بافت سبب کاهش تعاملات و حضور پذیری و در نتیجه کاهش مشارکت را به دنبال دارد و همچنین عدم روشنایی مناسب و وجود زمین‌های بایر به همراه کوچه‌های بن‌بست و فشردگی بافت در دل محله، امنیت را در برخی قسمت‌های محله کاهش می‌دهد.</p>		<p>امنیت و مشارکت</p>
<p>وجود راسته تجاری فعال و مجتمع‌های تجاری در مقیاس شهری و همچنین کف‌سازی مناسب پیاده‌ها و دسترسی به امکانات و خدمات و همچنین با توجه به وجود تعداد زیادی هتل در محدوده که خود خدمات زیادی در محدوده را ممکن ساخته نشان از عدالت و دسترسی مناسب به خدمات و امکانات شهری در این محله می‌باشد.</p>		<p>دسترسی به امکانات و عدالت</p>

مأخذ: (نگارندگان، ۱۴۰۰)

یافته‌های پژوهش

نتایج حاصل از اطلاعات توصیفی به دست آمده در جدول ۵ نشان می‌دهد که در محله مجد از تعداد ۳۱۱ نفر پاسخ‌دهنده بیشترین تعداد در رده سنی ۲۰ تا ۳۰ سال بوده است که از این تعداد ۳۵/۵ درصد آنان مرد و ۶۴/۴ درصد زن بوده‌اند. از نظر تحصیلات بیشترین گروه پاسخ‌دهندگان دارای مدرک کارشناسی با ۳۱/۳ درصد می‌باشند. از نظر شغل بیشترین گروه پاسخ‌دهنده کارمند ۳۱/۴ درصد کارمند می‌باشند.

جدول ۵- اطلاعات توصیفی (سن، جنسیت، تحصیلات، شغل) در محله مجد شهر مشهد

محلّه	سن	درصد	جنسیت	درصد	تحصیلات	درصد	شغل	درصد	
مجد	زیر ۲۰ سال	۹/۱	مرد	۳۵/۶	زیر دیپلم	۱۴/۷	کارمند	۳۱/۴	
	بین ۲۰ تا ۳۰ سال	۴۶/۹			دیپلم	۳۱/۵	دانشجو	۸/۱	
	بین ۳۰ تا ۴۰ سال	۲۹/۵	زن	۶۴/۴	کارشناسی	۳۱/۳	آزاد	۲۵/۱	
	بیشتر از ۴۰ سال	۱۴/۵			کارشناسی ارشد و بالاتر	۱۲/۱	کارگر	۱۹/۵	
					بی سواد	۱۰/۸	بیکار	۵/۴	
							خانه‌دار	۱۰/۵	
	مجموع	مجموع	۱۰۰	مجموع	۱۰۰	مجموع	۱۰۰	مجموع	۱۰۰

مأخذ: (نگارندگان، ۱۴۰۰)

تحلیل استنباطی متغیرهای پژوهش

برخی از مفاهیم آمار توصیفی متغیرها در جدول ۴ شامل میانگین، انحراف معیار، واریانس ارائه شده است. در این میان، پارامترهای مرکزی، دسته‌ای از پارامترهای توصیف‌کننده یک توزیع آماری هستند که ویژگی داده‌ها را نسبت به مرکز توزیع بیان می‌کنند. میانگین

به‌عنوان نقطه تعادل و مرکز ثقل یک توزیع آماری، یکی از شاخص‌های مرکزی مناسب برای نشان دادن مرکزیت داده است.

جدول ۶- شاخص‌های مرکزی، پراکندگی و توزیع عوامل

متغیرها	پراکندگی		مرکزی
	انحراف معیار	واریانس	میانگین
اجتماعی	۶/۳۷	۴۰/۶۸	۳۱/۰۲
فردی	۵/۸۵	۳۴/۳۰	۲۳/۳۴
آموزشی	۷/۴۷	۵۵/۹۴	۳۴/۶۹

مأخذ: نگارندگان، ۱۴۰۰

دسته‌ای دیگر از پارامترهای توصیف‌کننده جامعه، پارامترهای پراکندگی هستند. پارامترهای پراکندگی، معیاری برای تعیین میزان پراکندگی داده‌ها از یکدیگر یا میزان پراکندگی آن‌ها نسبت به میانگین است. از جمله مهم‌ترین پارامترهای پراکندگی، انحراف معیار است. هرچه قدر میزان انحراف معیار یک توزیع آماری بیشتر باشد، نشان‌دهنده این است که این داده‌ها، دارای پراکندگی بیشتری هستند.

اثبات فرضیات

جدول ۷ رابطه اسپرمن برای نشان دادن رابطه متغیرها باهم آمده است. در این جدول تاب‌آوری اجتماعی و فردی به همراه مؤلفه‌های آن با یادگیری و مؤلفه‌های آن آمده است. (چون متغیرها نا پارامتریک بوده‌اند از رابطه اسپرمن استفاده شده است).

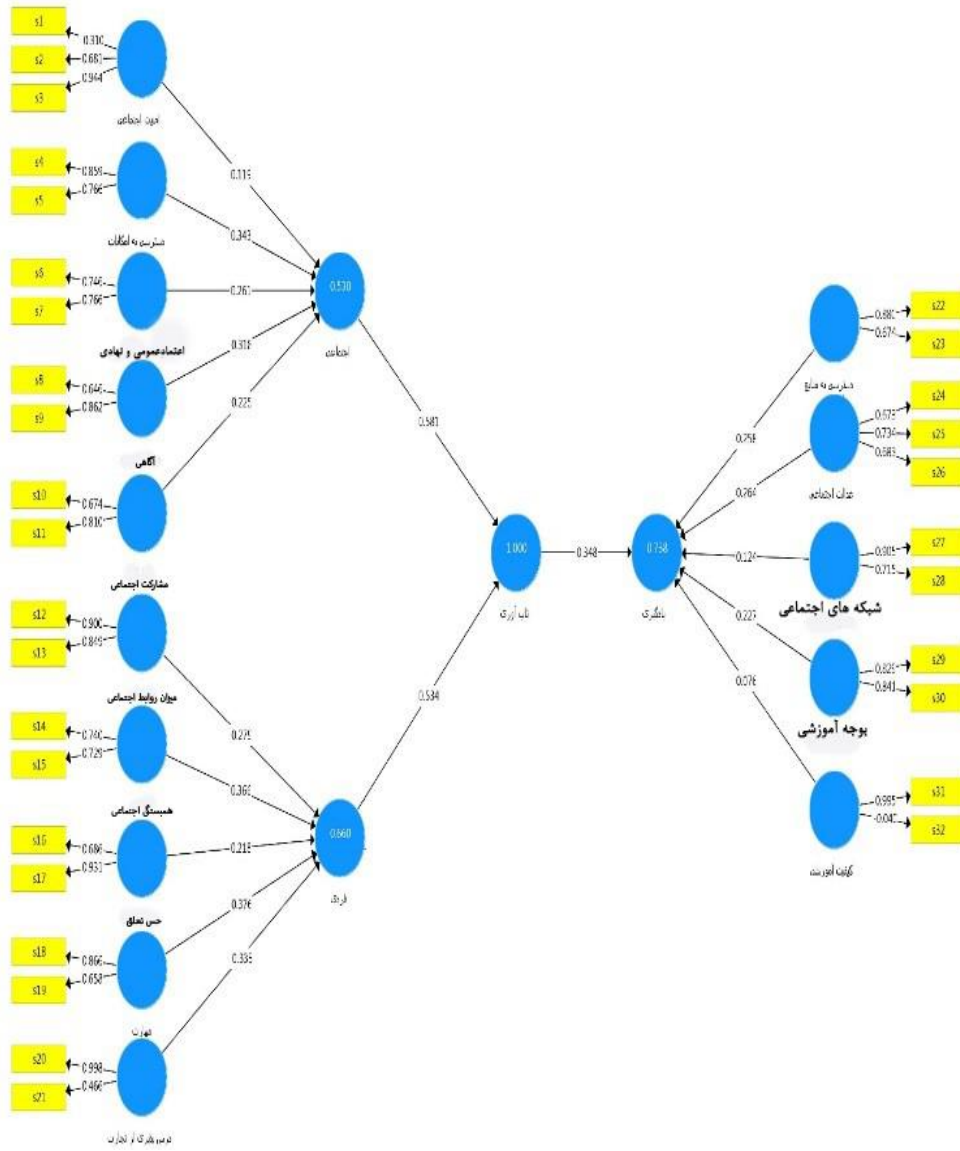
فرضیه اصلی پژوهش رابطه معنا‌داری بین مؤلفه‌های تاب‌آوری اجتماعی و آموزش و یادگیری و تاب‌آوری فردی وجود دارد، است. با توجه به جدول ۶ بین بعد اجتماعی و یادگیری ($R=0/519$)، بین بعد فردی و یادگیری ($R=0/400$) رابطه وجود دارد. رابطه بین بعد اجتماعی و فردی و یادگیری مثبت است و تمام متغیرها در یک راستا قرار دارند.

جدول ۷- تحلیل ارتباط میان متغیرهای تاب آوری اجتماعی و یادگیری و آموزش

	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶
متغیر اجتماعی	۱															
امنیت اجتماعی	۰/۴۵۰ ^{**}	۱														
دسترسی به امکانات و خدمات	۰/۶۰۴ ^{**}	۰/۲۱۰ ^{**}	۱													
اعتماد عمومی	۰/۶۵۸ ^{**}	۰/۱۳۶ ^{**}	۰/۱۹۱ ^{**}	۱												
آگاهی	۰/۶۳۴ ^{**}	۰/۰۱۴	۰/۲۳۸ ^{**}	۰/۴۶۶ ^{**}	۱											
مشارکت اجتماعی	۰/۵۷۷ ^{**}	۰/۰۸۹	۰/۲۰۲ ^{**}	۰/۲۳۶ ^{**}	۰/۲۴۲ ^{**}	۱										
متغیر فردی	۰/۶۰۸ ^{**}	۰/۱۵۰ ^{**}	۰/۳۷۱ ^{**}	۰/۴۹۶ ^{**}	۰/۴۴۸ ^{**}	۰/۳۴۴ ^{**}	۱									
میزان روابط	۰/۴۱۲ ^{**}	۰/۰۵۹	۰/۲۷۱ ^{**}	۰/۳۱۳ ^{**}	۰/۴۳۴ ^{**}	۰/۱۴۳ ^{**}	۰/۷۱۸ ^{**}	۱								
همبستگی اجتماعی	۰/۴۱۴ ^{**}	۰/۱۶۸ ^{**}	۰/۲۰۲ ^{**}	۰/۳۵۴ ^{**}	۰/۳۴۱ ^{**}	۰/۲۹۵ ^{**}	۰/۳۴۴ ^{**}	۰/۳۴۴ ^{**}	۱							
حس تعلق	۰/۲۱۴ ^{**}	۰/۱۱۸ ^{**}	۰/۱۷۹ ^{**}	۰/۲۶۶ ^{**}	۰/۱۷۷ ^{**}	۰/۵۳۰ ^{**}	۰/۱۱۱ ^{**}	۰/۲۱۵ ^{**}	۰/۱۱۱ ^{**}	۱						
توانایی و مهارت	۰/۴۷۷ ^{**}	۰/۰۹۳	۰/۳۱۴ ^{**}	۰/۳۷۵ ^{**}	۰/۳۳۳ ^{**}	۰/۷۰۴ ^{**}	۰/۳۹۶ ^{**}	۰/۳۴۹ ^{**}	۰/۱۸۶ ^{**}	۰/۱۸۶ ^{**}	۱					
مسئولیت پذیری	۰/۲۴۴ ^{**}	۰/۱۰۳	۰/۲۴۴ ^{**}	۰/۱۸۷ ^{**}	۰/۲۸۱ ^{**}	۰/۲۰۱ ^{**}	۰/۱۳۰ ^{**}	۰/۲۵۴ ^{**}	۰/۱۶۳ ^{**}	۰/۲۶۳ ^{**}	۰/۲۶۳ ^{**}	۱				
متغیر یادگیری و آموزش	۰/۵۱۹ ^{**}	۰/۳۶۵ ^{**}	۰/۲۸۶ ^{**}	۰/۳۱۶ ^{**}	۰/۲۰۹ ^{**}	۰/۳۸۳ ^{**}	۰/۴۰۰ ^{**}	۰/۰۵۰	۰/۴۵۴ ^{**}	۰/۳۵۱ ^{**}	۰/۳۵۹ ^{**}	۰/۵۷۷ ^{**}	۱			
دسترسی به منابع آموزشی	۰/۲۹۲ ^{**}	۰/۱۳۱ ^{**}	۰/۲۳۵ ^{**}	۰/۱۸۰ ^{**}	۰/۰۴۲	۰/۳۱۵ ^{**}	۰/۱۹۵ ^{**}	-/۰۲۲	۰/۲۰۱ ^{**}	۰/۲۴۵ ^{**}	۰/۱۹۶ ^{**}	۰/۳۲۰ ^{**}	۰/۶۲۳ ^{**}	۱		
عدالت اجتماعی	۰/۴۶۷ ^{**}	۰/۲۲۲ ^{**}	۰/۴۵۰ ^{**}	۰/۱۲۸ ^{**}	۰/۰۵۷	۰/۱۴۱ ^{**}	۰/۲۳۲ ^{**}	-/۰۲۹	۰/۲۵۴ ^{**}	۰/۲۱۸ ^{**}	۰/۱۸۰ ^{**}	۰/۲۷۵ ^{**}	۰/۷۲۶ ^{**}	۰/۲۵۶ ^{**}	۱	
بوجه آموزشی	۰/۲۷۲ ^{**}	۰/۲۳۸ ^{**}	۰/۰۷۲	۰/۲۰۶ ^{**}	۰/۱۹۷ ^{**}	۰/۱۱۶ ^{**}	۰/۱۹۳ ^{**}	-/۰۲۰	۰/۳۷۵ ^{**}	۰/۲۵۵ ^{**}	۰/۰۶۷	۰/۲۶۹ ^{**}	۰/۶۱۶ ^{**}	۰/۲۶۳ ^{**}	۰/۳۰۲ ^{**}	۱
شبکه های اجتماعی	۰/۴۰۵ ^{**}	۰/۱۶۲ ^{**}	۰/۳۶۲ ^{**}	۰/۲۲۵ ^{**}	۰/۲۲۶ ^{**}	۰/۱۸۹ ^{**}	۰/۳۴۰ ^{**}	۰/۱۸۸ ^{**}	۰/۳۴۵ ^{**}	۰/۱۴۳ ^{**}	۰/۲۸۵ ^{**}	۰/۱۸۱ ^{**}	۰/۶۱۰ ^{**}	۰/۲۸۶ ^{**}	۰/۳۰۷ ^{**}	۰/۲۶۷ ^{**}

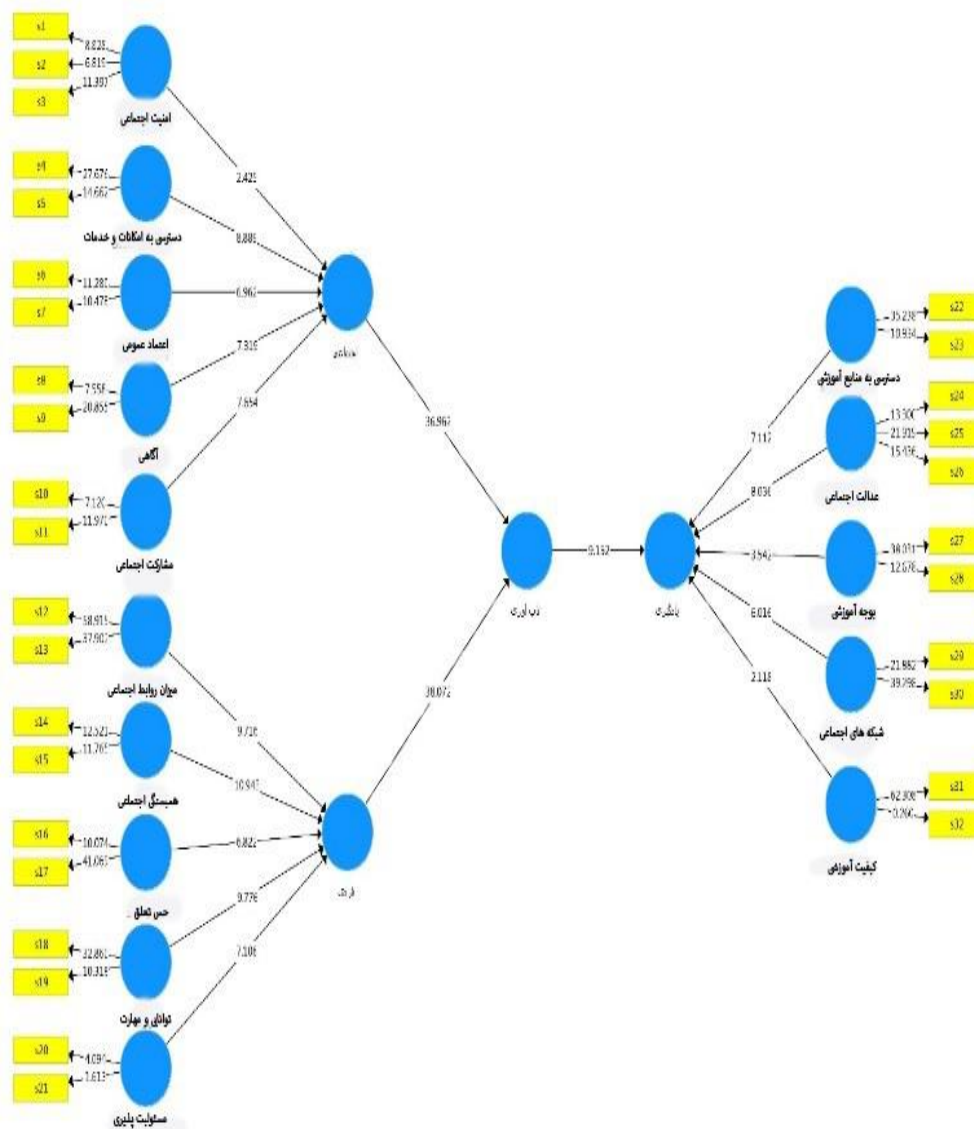
مأخذ: نگارندگان، (۱۴۰۰)

برای نشان دان میزان تأثیر و رابطه بین این سه متغیر تاب آوری اجتماعی، فردی، آموزش و یادگیری از تحلیل عاملی استفاده می شود.

شکل ۴- تحلیل عاملی بُعد تاب‌آوری با یادگیری - مأخذ: (نگارندگان، ۱۴۰۰)

شکل ۴ نمودار تحلیل عاملی رابطه تاب آوری و یادگیری را نشان می‌دهد. با توجه به این نمودار و بررسی میزان هر عامل می‌توان به تأثیر تاب آوری بر یادگیری پی برد. میزان عامل نهایی تاب آوری بر یادگیری ۰/۳۴۸ است.

شکل ۵- نتایج آزمون تی بعد تاب آوری با یادگیری- مأخذ: (نگارندگان، ۱۴۰۰)

شکل ۵ تحلیل آزمون تی رابطه تاب‌آوری و یادگیری را نشان می‌دهد. با توجه به این نمودارها و بررسی میزان هر عامل می‌توان به تأثیر تاب‌آوری بر یادگیری پی برد. میزان عامل نهایی تاب‌آوری بر یادگیری ۰/۳۴۸ است.

جدول ۸- برازش الگوی پیشنهادی و الگوهای اصلاح شده بر اساس شاخص‌های برازندگی

رابطه	بار عامل	CR	AVE	T	R	R ²	تأثیر
تاب‌آوری / یادگیری	۰/۳۴۸	۱/۰۰	۱/۰۰	۹/۱۵۲	۰/۵۴۲	۰/۲۹۳	۲۹

مأخذ: (نگارندگان، ۱۴۰۰)

بر اساس جدول ۸ دو مقدار AVE و CR محاسبه شده است که عدد یک را نشان می‌دهند اگر مقدار AVE در رابطه از ۰.۵ بزرگ‌تر باشد تا نشانگر روایی همگرا است. که در این پژوهش عدد یک را نشان می‌دهد بنابراین روایی همگراست. مقدار CR باید بیشتر از ۰.۶ و بزرگ‌تر یا مساوی با میانگین واریانس استخراج شده AVE باشد که در اینجا عدد یک را نشان می‌دهد بنابراین شرط دوم همگرایی رادار است. رابطه تاب‌آوری بر یادگیری مستقیم و همسو را نشان می‌دهد؛ بنابراین بالاتر رفتن تاب‌آوری باعث افزایش یادگیری می‌شود.

با توجه به جدول ۹، برای تعیین درجه معناداری ابعاد تاب‌آوری اجتماعی و یادگیری، از آزمون فریدمن یک آزمون نا پارامتریک استفاده شده است و درجه معناداری تأیید می‌شود.

جدول ۹- آزمون فریدمن برای اولویت‌بندی تاب‌آوری اجتماعی و یادگیری

۳۱۷	تعداد	متغیر تاب‌آوری اجتماعی
۵۷۱/۱۵۰	کای اسکوتر	
۹	درجه آزادی	
۰/۰۰۰	سطح معناداری	
۳۱۷	تعداد	متغیر یادگیری
۴۱۴/۷۷۱	کای اسکوتر	
۴	درجه آزادی	
۰/۰۰۰	سطح معناداری	

مأخذ: (نگارندگان، ۱۴۰۰)

جدول ۱۰ مؤلفه‌های تاب‌آوری اجتماعی اولویت‌بندی را نشان می‌دهد که بالاترین اولویت مربوط به امنیت اجتماعی و پس از آن به ترتیب میزان روابط اجتماعی و اعتماد اجتماعی قرار دارد و کمترین اولویت مربوط به همبستگی اجتماعی می‌شود. همچنین در اولویت‌بندی مؤلفه‌های یادگیری، بالاترین اولویت‌ها به ترتیب، شبکه‌های اجتماعی، عدالت اجتماعی و کیفیت آموزشی هستند و کمترین اولویت مربوط به دسترسی به منابع است.

جدول ۱۰- ترتیب اولویت‌بندی بعد تاب‌آوری اجتماعی و بعد یادگیری و آموزش

شاخص	مؤلفه	مقدار رتبه	رتبه در مؤلفه
تاب‌آوری اجتماعی	امنیت اجتماعی	۸/۱۱	رتبه یک
	میزان روابط اجتماعی	۶/۹۱	رتبه دوم
	اعتماد اجتماعی	۶/۳۱	رتبه سوم
	آگاهی	۵/۷۵	رتبه چهارم
	توانایی و مهارت	۵/۳۸	رتبه پنجم
	مسئولیت‌پذیری	۴/۸۲	رتبه ششم
	حس تعلق	۴/۶۵	رتبه هفتم
	دسترسی به امکانات	۴/۵۷	رتبه هشتم
	مشارکت	۴/۷۲	رتبه نهم
	همبستگی اجتماعی	۳/۷۷	رتبه دهم
آموزش و یادگیری	شبکه‌های اجتماعی	۴/۴۸	رتبه یک
	عدالت اجتماعی	۴/۳۵	رتبه دو
	کیفیت آموزشی	۳/۲۹	رتبه سه
	بودجه آموزشی	۲/۶۳	رتبه چهارم
	دسترسی به منابع	۲/۲۵	رتبه پنجم

مأخذ: (نگارندگان، ۱۴۰۰)

بحث و نتیجه‌گیری

مطالعات مختلف نشان می‌دهد، نقش آموزش و یادگیری در ارتقا تاب‌آوری اجتماعی بسیار مهم بوده و پرداختن به این موضوع سبب پایداری و استحکام جامعه می‌شود. طبق تعریف عزت‌الله‌سام‌آرام و سمانه منصوری در سال (۱۳۹۶) با مروری بر کتب و مقالات معتبر علمی به ذکر مهم‌ترین شاخص‌های اندازه‌گیری تاب‌آوری اجتماعی که شامل آموزش و یادگیری، توانمندی مواجهه با خطر، ارتقای قدرت سازمان‌دهی و افزایش توان سازگاری هستند، پرداختند. این شاخص‌ها بر اساس درجه اهمیتی که در سنجش مفهوم تاب‌آوری دارند، از اولویت بیشتری برخوردار هستند. اسلامی و ابراهیمی دهکردی در سال (۱۳۹۷) به سنجش میزان تاب‌آوری اجتماعی در محلات غیررسمی امت آباد آمل پرداختند. نتایج بررسی نشان می‌دهد که مؤلفه سرمایه اجتماعی مهم‌ترین معیار در تاب‌آوری اجتماعی محله امت آباد است. این مقاله به بررسی کلی معیارهای تاب‌آوری اجتماعی پرداخته و نقش آموزش و یادگیری در آن بیان نشده است.

در نتایج عاطفه ارادیان و همکاران در سال (۲۰۲۰) تأثیر تحصیلات دانشگاهی بر تاب‌آوری اجتماعی زنان برای توسعه شرکت‌های کوچک و متوسط پرداختند. بر اساس یافته‌های پژوهش، تصمیم‌گیران و سیاست‌های مناسب مدیران دانشگاه به آموزش هر چه بیشتر و بهتر دانشگاه در ارتقای تاب‌آوری اجتماعی دانشجویان کمک می‌کند. نظر مارکوس کک و همکارانش (۲۰۱۳)، در تائید این نتایج، تاب‌آوری اجتماعی را یک فرآیند پویا تلقی می‌کند و یادگیری اجتماعی و تصمیم‌گیری مشارکتی را به‌عنوان جنبه‌های اصلی تاب‌آوری اجتماعی می‌شناسد.

بو وانگ و همکارانش (۲۰۲۰)، به بیانی دیگر به این نتیجه رسیدند و تاب‌آوری اجتماعی را نشان‌دهنده تلاشی ساده برای بهبود درک از مقاومت شهری در برابر خطرات اعلام داشتند و مبحث یادگیری و آموزش را پس از برنامه‌ریزی برای پایداری شهری، موردتوجه قرار می‌دهند. این موضوع در یافته‌های یوسفی (۱۳۹۸)، به شکل اهمیت یادگیری رسمی و یادگیری در محیط‌های خانواده و اجتماع بیان می‌شود و بر طبق نتایج

وی گسترش آموزش رسمی و همگانی کردن یادگیری‌ها اولویت دارد. همچنین طبق تحقیقات لانگورث (۲۰۰۳)، گسترش مرزهای یادگیری به محیط اجتماعی و تقویت ارتباطات اجتماعی اهمیت ویژه‌ای دارد و می‌تواند در اولویت مبحث یادگیری و آموزش قرار گیرد.

تاب‌آوری در این بحث به‌وسیله بررسی متغیرهای اجتماعی، عوامل فردی و یادگیری و آموزش مورد بررسی قرار گرفت. در این پژوهش با استفاده از مطالب و اسناد علمی معتبری که توسط دیدگاه‌های مختلف ارائه شده است، متغیرها و مؤلفه‌های تأثیرگذار در موضوع پژوهش به شرح زیر تعیین شده‌اند. مؤلفه اجتماعی شامل مشارکت، امنیت، دسترسی به امکانات، آگاهی و نیز اعتماد می‌شود. در بعد فردی نیز شامل میزان روابط اجتماعی، همبستگی اجتماعی، توانایی و مهارت، مسئولیت‌پذیری و حس تعلق است و مؤلفه‌های آموزشی و یادگیری در پنج دسته دسترسی به منابع آموزشی، کیفیت آموزشی، عدالت اجتماعی، بودجه آموزشی و شبکه‌های اجتماعی تقسیم‌بندی می‌شوند.

مطابق یافته‌های مقاله، فرضیه ارتباط میان مؤلفه‌های تاب‌آوری اجتماعی و آموزش و یادگیری با استفاده از آزمون اسپرمن به اثبات رسید در این رابطه می‌توان گفت توزیع نرمالی بین متغیرهای تاب‌آوری اجتماعی و مؤلفه‌های آموزش و یادگیری برقرار است همچنین تحلیل عاملی تأییدی، رابطه تاب‌آوری و یادگیری را بررسی و میزان عامل نهایی تاب‌آوری بر یادگیری را با عدد $0/348$ مشخص می‌کند که به معنای تأثیرگذاری تاب‌آوری اجتماعی و یادگیری بر هم است. بر اساس نتایج تحلیل عاملی و جدول برازش مقدار AVE و CR محاسبه شده است که عدد یک را نشان می‌دهند بنابراین روایی همگراست. و مقدار CR نیز برابر با عدد یک است. بنابراین شرط دوم همگرایی را داراست. همچنین مقدار تأثیر تاب‌آوری بر یادگیری حداقل ۲۹ درصد است که نشان‌دهنده رابطه همسو و مستقیم تاب‌آوری بر یادگیری را نشان می‌دهد؛ بنابراین بالاتر رفتن سطح آموزش و یادگیری باعث افزایش تاب‌آوری می‌شود.

فرضیه دوم مبنی بر وزن بیشتر مؤلفه آموزشی در میان مؤلفه‌های تاب‌آوری اجتماعی بر اساس آزمون فریدمن رد شد. بنا بر وزن دهی مؤلفه‌ها در این آزمون، بالاترین اولویت با رتبه ۸/۱۱ مربوط به امنیت اجتماعی و کمترین اولویت مربوط به همبستگی اجتماعی با رتبه ۳/۷۷ است. همچنین مؤلفه‌های یادگیری نیز اولویت‌بندی شد که بالاترین اولویت به شبکه‌های اجتماعی با رتبه ۴/۴۸ و کمترین به دسترسی به منابع با رتبه ۲/۲۵، تعیین شد. نتیجه نهایی بر اساس داده‌ها و تحلیل‌های این پژوهش تأثیر مستقیمی که یادگیری و آموزش بر تاب‌آوری اجتماعی دارد را تأیید می‌کند، بنابراین برای داشتن یک جامعه تاب‌آور، تمام افراد حاضر در آن جامعه باید آموزش ببینند و برای جلوگیری از آسیب، آگاهی لازم را کسب کنند. بخش عمده‌ای از این آموزش و یادگیری بر عهده مسئولین شهری و بخش دیگر توسط مدارس، مراکز علمی و نهادهای مردمی باید انجام شود. تنها در این صورت است که مشارکت عمومی بین مردم و مسئولین افزایش می‌یابد و آن جامعه به سمت‌وسوی تاب‌آوری پیش می‌رود.

با توجه به داده‌های پرسشنامه از محله مجد شهر مشهد، می‌توان این مطلب را درک کرد که علی‌رغم تأثیر آموزش برافزایش توان جامعه، اما متأسفانه میزان مشارکت و مسئولیت مدیران شهری این محله به کیفیت قابل قبولی نرسیده است و بیشترین توجه به بخش کالبدی محله بوده است. لذا حضور قشر تحصیل کرده و بعضاً آگاه کمتر مورد توجه است. درحالی‌که برای بالا بردن تاب‌آوری، یک محله یا جامعه باید در تمامی ابعاد، معیارها و شاخص‌های مورد مطالعه از رشد محسوس، متوازن و نزدیکی برخوردار باشد. به هر جهت با افزایش کیفیت آموزش و بالا بردن سطح آگاهی افراد، میزان مسئولیت‌پذیری در بین عموم جامعه و مسئولین شهری نیز بالا رفته و میزان مشارکت و درخواست‌های شهروندان از مدیران شهری، سمت‌وسوی جدیدی به خود خواهد گرفت که باعث بازخورد و پاسخگویی بهتر به فضای شهری می‌شود. در جدول ۱۱ به راهکارها و پیشنهادهایی برای ارتقا آموزش و یادگیری و به تبع آن افزایش تاب‌آوری اجتماعی در محله مجد پرداخته شده است.

جدول ۱۱- راهکارهای اجرایی برای ارتقا تاب‌آوری اجتماعی و آموزش و یادگیری در محله مجد

عوامل	اولویت‌بندی راهکارهای اجرایی
وضعیت و کیفیت آموزشی	<ul style="list-style-type: none"> - ارتقا کیفیت آموزش و اطلاع‌رسانی به شهروندان محله مجد در شهرداری منطقه ۲، ورزشگاه تختی و مرکز آتش‌نشانی - استفاده از بیلپورد با پیام‌های فرهنگی در محور اصلی مجد، قرنی - افزایش فعالیت شورای محله در ارتباط با شهرداری منطقه ۲ با توجه به تغییرات محورهای قرنی آبکوه و سعدآباد
عدالت اجتماعی	<ul style="list-style-type: none"> - تقویت و ایجاد فضای سبز در جهت دسترسی اهالی و تبدیل شدن به کانون فرهنگی با توجه به تردد بالا در محله مجد
مهارت	<ul style="list-style-type: none"> - اجرای طرح‌های مهارتی درجه‌ات افزایش اعتماد اجتماعی با همراهی شهرداری منطقه ۲ در خیابان قرنی و صاحب‌الزمان
درس‌پذیری از تجارب	<ul style="list-style-type: none"> - استفاده از تجارب گذشته در جهت افزایش بازسازی و نوسازی با توجه به طرح نوسازی محله مجد و خط مترو
امنیت اجتماعی	<ul style="list-style-type: none"> - افزایش حس امنیت افراد در محله با طراحی‌های شهری با توجه به نور کم محورهای فرعی در شب - ایجاد فضاهای سبز و پاتوق‌های مناسب در محور مجد و قرنی جهت افزایش تعاملات اجتماعی
مشارکت	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد طرح‌های تشویقی جهت افزایش مشارکت شهروندان بویژه در محور قرنی و خط ۳ مترو - افزایش حس تعلق شهروندان نسبت به محله مجد با استفاده از نمادسازی‌ها و بالا بردن سطح مشارکت و همکاری
مسئولیت‌پذیری	<ul style="list-style-type: none"> - شفاف‌سازی اقدامات طرح‌های موجود به‌ویژه در محورهای قرنی و آبکوه توسط مدیران شهری

مأخذ: (نگارندگان، ۱۴۰۰)

منابع

- اسلامی، عارفه و ابراهیمی دهکردی، امین. (۱۳۹۷)، «سنجش میزان تاب‌آوری اجتماعی در محلات غیررسمی (محل مورد بررسی: امت آباد آمل)»، نشریه اختصاصی معماری و شهرسازی ایران، دوره ۱، شماره ۱: ۱-۱۰.
- بهتاش، فرزاد؛ کی نژاد، محمدعلی؛ پیر بابایی، محمدتقی و عسکری، علی. (۱۳۹۲)، «ارزیابی و تحلیل ابعاد و مؤلفه‌های تاب‌آوری کلان‌شهر تبریز»، نشریه هنرهای زیبا - معماری و شهرسازی، دوره ۱۸، شماره ۳: ۳۳-۴۲.
- پرتوی، پروین؛ بهزاد فر، مصطفی و شیرانی، زهرا. (۱۳۹۵)، «طراحی شهری و تاب‌آوری اجتماعی بررسی موردی: محله جلفا اصفهان»، نشریه معماری و شهرسازی، دوره ۹، شماره ۱۷: ۹۹-۱۱۷.
- پیران، پرویز. (۱۳۶۹)، «دیدگاه‌های نظری در جامعه‌شناسی شهر و شهرنشینی (مکتب اقتصاد سیاسی فضا)» فصلنامه اطلاعات سیاسی-اقتصادی، دوره ۵، شماره ۴۰: ۷۵-۸۱.
- دلاکه، حسن؛ ثمره محسن بیگی، حسین و شاهبندی، احمد. (۱۳۹۶)، «میزان سواد اجتماعی در مناطق شهری اصفهان»، مجله جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی، دوره ۴، شماره ۹: ۲۲۷-۲۵۲.
- روستا، مجتبی؛ ابراهیم‌زاده، عیسی و ایستگلدی، مصطفی. (۱۳۹۷)، «ارزیابی میزان تاب‌آوری اجتماعی شهری موردشناسی؛ شهر زاهدان»، نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، دوره ۹، شماره ۳۲: ۱-۱۴.
- سام آرام، عزت‌الله و منصور، سمانه. (۱۳۹۶)، «تبیین و بررسی مفهوم تاب‌آوری اجتماعی و ارزیابی تحلیلی شاخص‌های اندازه‌گیری آن»، فصلنامه برنامه‌ریزی بهزیستی و توسعه اجتماعی، دوره ۸، شماره ۳۲: ۱-۳۱.
- صبوری خسروشاهی، حبیب. (۱۳۸۹)، «آموزش در عصر جهانی‌شدن، چالش‌ها و راهبردهای مقابله با آن»، فصلنامه مطالعات راهبردی، سیاست عمومی، سال اول، شماره ۱: ۱۵۳-۱۹۶.
- عبادالله‌زاده ملکی، شهرام و خانلو، نسیم. (۱۳۹۵)، «تبیین توانمندسازی اجتماعی برای تاب‌آوری جوامع محلی در مواجهه با بحران زلزله»، کنفرانس بین‌المللی مخاطرات طبیعی و بحران‌های زیست‌محیطی در ایران، راهکارها و چالش‌ها، دوره ۱، ۱-۱۸.
- کریمی، صدیقه. (۱۳۹۲)، «مفهوم و مدل جامعه یادگیرنده در ایران»، مجله جامعه‌شناسی کاربردی، دوره ۲۴، شماره ۵۰: ۴۱-۶۶.

- مبارکی، امید؛ لاله پور، منیژه و افضل‌ی گروه، زهرا. (۱۳۹۶)، «ارزیابی و تحلیل ابعاد مؤلفه‌های تاب آوری در کرمان»، *مجله جغرافیا و توسعه*، دوره ۱۵، شماره ۴۷: ۸۹-۱۰۴.

- امیری فهلیانی، محمدرضا. (۱۳۹۹)، «بررسی سناریوهای احتمالی تاب آوری اجتماعی در شهرها کوچک در مبارزه با بیماری‌های عفونی مانند کووید ۱۹»، *فصلنامه برنامه‌ریزی توسعه اجتماعی رفاه*، دوره ۱۱، شماره ۴۳: ۱۱۹-۲۴۰.

- محمدپورلیما، نغمه؛ بندرآباد، علیرضا و ماجدی، حمید. (۱۳۹۹)، «تاب آوری کالبدی و اجتماعی مناطق مسکونی بافت تاریخی: مطالعه موردی منطقه ۱۲ تهران»، *فصلنامه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی*، دوره ۱۲، شماره ۲: ۹۷-۱۱۶.

- منوریان، عباس؛ امیری، مجتبی و مهری کلی، سیمین. (۱۳۹۷)، «شناسایی مؤلفه‌های مؤثر بر افزایش تاب آوری اجتماعی مناطق آسیب‌پذیر و فرسوده در مواجهه با بلایای طبیعی: مورد تهران»، *فصلنامه مطالعات مدیریت شهری*، دوره ۱۰، شماره ۳۴: ۱۳-۲۷.

- میر ارض گر، مژینه سادات. (۱۳۹۴)، «نقش تاب آوری در رابطه با مقاومت نسبی در برابر تجارب خطرناک اجتماعی»، *ماهنامه مهندسی مدیریت*، دوره ۸، شماره ۶۳: ۱۶-۲۲.

- معرب، یاسر؛ صالحی، اسماعیل و امیری، محمدجواد. (۱۳۹۵)، «ارزیابی تاب آوری اقتصادی کاربری اراضی شهری (نمونه موردی: منطقه ۱ تهران)»، *فصلنامه پدافند غیرعامل*، دوره ۷، شماره ۳: ۲۹-۳۷.

- یوسفی، محمد؛ شیعه، اسماعیل؛ خطیبی، محمدرضا و سعیدی رضوانی، نوید. (۱۳۹۸)، «شناسایی و اولویت‌بندی مؤلفه‌های شهر یادگیرنده با تأکید بر یادگیری مادام‌العمر»، *فصلنامه علمی پژوهشی نوآوری‌های آموزشی*، دوره ۱۸، شماره ۷۱: ۱۰۰-۲۴۰.

- Altoft, William. (2018). "A study on the resilience and vulnerability of New York City in the wake of 9/11, the financial crisis, and Hurricane." A thesis for the degree of Master's Thesis Faculty of Landscape and Society, 1-78.
- Angela, Maye-Banbury and Martin, McNally. (2019). "Fortifying futures: how older boomerangers in English multigenerational households boost resilience through social capital accumulation and distribution." Submit an article Journal homepage, 35(3), 439-458.
- Copeland, Samantha, Comes, Tina Bach, Sylvia, Nagenborg, Michael, Schulte, Yannic and Doorn, Neelke. (2020). "Measuring social resilience: Trade-offs,

- challenges and opportunities for indicator models in transforming societies." *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 51(3), 1-10.
- Teresa, Carone, Fausto, Marincioni and F. Romagnoli. (2018). "Use of multi-criteria decision analysis to define social resilience to disaster: the case of the Eulfe Primes project." *International Scientific Conference Environmental and Climate Technologies*, 147,166-174.
 - Dr. Sequeira, A. H (2018). "Introduction to Concepts of Teaching and Learning", National Institute of Technology Karnataka, Surathkal, India, 3,1-7.
 - Godschalk, D. (2003)."Urban Hazard Mitigation: Creating Resilience",*Natural Hazard Review*, 4(3), 136-143.
 - James, Y Nadarajah, K Haive, V Stead. (2012). "Sustainable Communities, Sustainable Development: Other Paths for Papua New" Guinea, University of Hawaii Press, Honolulu, 36-1-107.
 - Jeremy Gibberd. (2017). "Social Resilience in Urban Areas." *Proceedings 11th Built Environment Conference*,6,1-14.
 - Jin Yang and Rika Yorozu. (2015). "Building a Learning Society in Japan, the Republic of Korea and Singapore", *UIL Publication Series on Lifelong Learning Policies and Strategies*, 2,1-47.
 - Karholm,M, Nylund,K, Delafunte,P.P. (2014). "Spatil resilience and urban planning: Addressing the interdependence of urban retail areas." *Citis*, 36, 121- 130.
 - Keck, Markus, Sakdapolrak, Patrick. (2013). "What is Social Resilience? Lessons Learned and Ways Forward", *Erdkunde*, 67(1), 5-19.
 - Maguire, B. Hagan, P.C. (2007). "Disasters and communities: understanding social resilience." *The Australlian Journal of Emergency Management*, 22(2), 16-19.
 - Mewes, Jan, Fairbrother, Malcolm, Giordano, Giuseppe Nicola,Wu, Cary, Wilkes,Rima. (2021). "Experiences matter: A longitudinal study of individual-level, sources of declining social trust in the United States." *journal Elsevier*, 95, 1-14.
 - Li, Y, Kappas, M, Pavao-Zuckerman, M. (2018). "Identifying the key catastrophic variables of urban social-environmental resilience and early warning signal." *Environment International*, 11(3),184 –190.
 - Longworth, Norman, Davies, W. Keith. (2003). "Lifelong Learning: New Vision, New Implications, New Roles for People, Organizations, Nations and Communities in the 21st Century. London." 25(1), 1-179.
 - Putnam, R. (2000). "Bowling Alone: the Collapse and Revival of American community. New York: Simon and Schuster." *Journal of Catholic Education*, 6, 266-268.

- Ribeiro, P. J. G, Gonçalves, L. (2019). "Urban resilience: A conceptual framework." *Sustainable Cities and Society*, 50, 1-11.
- Kyle M. Straub, Robert A. Duller, Brady Z. Foreman, and Elizabeth A. Hajek. (2020). "Buffered, Incomplete, and Shredded: The Challenges of Reading an Imperfect Stratigraphic Record." *Journal of Geophysical Research: Earth Surface*, 125(3), 1-44.
- Kristen Magis. (2010). "Community Resilience: An Indicator of Social Sustainability." *Society & Natural Resources An International Journal*, 23(5), 401-416.
- Shaw, D, Scully, J, Hart, T. (2014). "The paradox of social resilience: How cognitive strategies and coping mechanisms attenuate and accentuate resilience." *Journal Global Environmental Change*, 25, 194-203.
- Tippens, J. A. (2019). "Urban Congolese Refugees' Social Capital and Community Resilience During a Period of Political Violence in Kenya: A Qualitative Study." *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 18, 42-59.
- Saja, Abdul Majeed Aslam, Goonetilleke, Ashantha, Teo, Melissa, & Mohamed Ziyath, Abdul. (2019). "A critical review of social resilience assessment frameworks in disaster management." *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 35, 1-32.
- United Nations Educational. (2015). "Scientific and Cultural Organization, Guidelines for Building Learning Cities", 2-6.
- UNESCO Institute for Lifelong Learning. (2015). "Guidelines for Building Learning Cities Hamburg, Germany".
- Zhuang, Rongxia, Fang, Haiguang, Zhang, Yan, Lu, Aofan, Huang, Ronghuai. (2017). "Smart learning environments for a smart city: from the perspective of lifelong and lifewide learning." *Smart Learning Institute of Beijing Normal University Beijing*, 22(7), 2-21.
- Wang, Bo, Looc, Becky P.Y, Zhene, Feng, Xie, Guangliang. (2020). "Urban resilience from the lens of social media data: Responses to urban flooding in Nanjing, China." 1-106.

استناد به این مقاله: غلامی، فاطمه و حنایی، تکتیم. (۱۴۰۲). نقش آموزش و یادگیری در ارتقا تاب‌آوری اجتماعی شهروندان (نمونه مورد مطالعه: مجله مجد شهر مشهد). فصلنامه برنامه ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، ۱۵(۵۴)، ۲۲۵-۲۵۵.

Social Development and Welfare Planning Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.